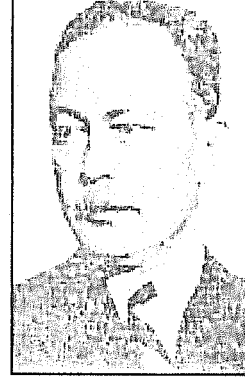

Falih Rıfkı Atay'ın Dili ve Üslubu Üzerine Bir İnceleme

Doç. Dr. Turan KARATAŞ

Giriş

Falih Rıfkı Atay (1894-20 Mart 1971), II. Meşrutiyet sonrası ve Cumhuriyet devri Türk edebiyatının önemli yazarlarından biridir. Bilhassa seyahat, hatıra ve fıkra türünde yazdığı eserleriyle tanınmaktadır. Ölümünün üzerinden otuz beş yıl geçmesine karşılık gezi ve fıkra türündeki kitapları hâlâ tazeliğini korumaktadır. Eserleri içinde bugünkü neslin okuyup tat alacağı birçok örnek vardır. Hatıraları, bilhassa *Çankaya* isimli kitabı yakın tarihimiz hakkında önemli olaylara tanıklık etmektedir. *Hind*, Türk izlerinin de bulunduğu egzotik diyarların kapılarını aralar.

Türk basın tarihinde hem bir yazar, hem de bir müteşebbis olarak ismi anılması gerekenlerden biridir Falih Rıfkı. Zamanında çok tanınan, moda tabirle popüler olan gazeteci-yazarlar arasına girmiştir. Ömrünün büyük bir kısmında itibar edilen bir gazeteci olarak yazdıkları gündem teşkil etmiştir. Zaman zaman hataya düşmek pahasına ilkelerinden, inandıklarından ödün vermemiştir.

Yazarın, biri ölümünden sonra basılan otuz üç kitabı bulunmaktadır. Bunların 9'u seyahat, 8'i hatıra, 9'u fıkra/sohbet/deneme, biri roman, 6'sı makale türündedir. Bir bu kadar nicelikte gazetelerde kalan yazıları vardır. Falih Rıfkı'nın yapıtlarının çoğu bugünün okuru tarafından bilinmez. Fakat onun en iyi eserlerinden olan *Zeytindağı*, *Çankaya*, *Eski Saat* gibi kitapları yeniden basılmakta ve okunmaktadır.

Bu makalemizde Falih Rıfkı'nın kitaplarından hareketle dili ve üslubu üzerine bazı tespitlerde bulunacağız. Cümle kuruluşundan kelime tercihinine, dil tutumuna örnekler verilmeye çalışılacak. Dilimize kazandırdığı kelimelerle Türk diline yaptığı katkılardan söz edilecek. Usta bir yazarın eserleri üzerinde yapılan bu incelemenin, bugünün yazı heveslilerine kılavuzluk edecek somut örnekler ve tespitler ortaya koyduğunu umuyoruz.

1. Üslubu, dili

Falih Rıfki'nın yazdıklarını asıl kıymetlendiren özelliğin üslup ve dil olduğu bilinmektedir. Birçok yazısının muhtevastındaki tekdüzeliğe rağmen, anlatımında durmadan çeşitlenen, renkleneni bir zenginlik dikkati çeker. Anlaşılır bir dili, hemen bütün yazdıklarında tercih eder. Bununla birlik, bu değişmez tercihini tatlandırmak için farklı yollara başvurduğu görülür.

Kanaatimizce birbirinden çok da ayrılmayan, üslup ve dil bağlamında Falih Rıfki'nın tutumuna, yazılarında yaptıklarına eğilince gördük ki, edebiyatımızın ve doğal olarak dilimizin, Falih Rıfki'nın eserlerinden/ kitaplarından asıl bu hususta yararlanabilecektir.

1.1. Üslubu

Falih Rıfki'nın yazdıklarından bahsedeni, dönüp dolaşıp sözü mutlaka bir yerde onun üslubuna getirirler. Hatta yazılarının içeriğine bakmadan salt bu hususa dikkati çekenler bulunur. Görüşlerini beğenmeyenler, fikirlerine fazlaca değer vermeyeni bile, onun fıkralarının, sohbetlerinin, makalelerinin, hatıra ve seyahat yazılarının üslubunun diriliğinden bahsederler. Lafı dolaştırmadan söylemek gerekirse, Falih Rıfki'nın yazarlığında en öne çıkan özelliği üslubunun sağlamlığı yahut görkemli oluşudur. Buradaki "görkem" sözcüğüyle süslü, ağdalı, anlaşılmaz bir üslubu kastetmiyoruz. Aksine, süssüz, yapmacıksız ama çekici, bir bakıma yer yer ihtişamlı bir üslubu vurgulamak niyetindeyiz.

Atay, tabir yerindeyse, edebiyatsız edebiyattan yana olduğu için, sözü fazla dolaştırmadan, doğrudan konuya girer. Söyleyeceklerini söz kalabalığına boğmadan, dolambaçlı yollara sapmayıp kestirmeden söyler. Meramını atlatmak için seçtiği kelimelerin lafzına değil de daha ziyade anlam gücüne, mana bakımından tesir kabiliyetine önem verir.

Birçok edebiyat tarihçisi ve eleştirmenimizin ortak kanaati, Atay'ın kişilikli, canlı ve özgün bir üsluba sahip olduğu yolundadır. Falih Rıfki'nın yazı hayatının daha on beşinci yılında, bu özelliği temayüz etmiştir ve bir edebiyat adamımız, bu konuda şunları dile getirir:

Falih Rıfki Bey, bugünün genç nasirleri arasında mümtaz bir çebredir. Vakıa roman ve hikaye zeminlerinde çalışmamıştır, fakat harbe dair hatıralarile millî duyguları teşrih eden muhtelif tabassüsleri cidden nefis parçalardır. Kendisine bas, kısa cümleli ve bazin abenkle bir üslubu vardır. Bu üslubun aşikâr bir meziyeti de iki üç canlı kelime ile bütün bir levhayı bir resim gibi göz önüne getirebilmesidir. (...) Üslubu seyyal, basif musikili terennümile son devir edebiyatımızın en tatlı, en şirli ve en içli hatırat lîsâmıdır. (Halit Fahri 1929: 84)

Falih Rıfki'nın yazdıklarından bir kısmını okuyunca şöyle bir hükme varırıs-

Falih Rıfki Atay'ın Dili ve Üslubu Üzerine Bir İnceleme

nız: Bu yazar/'yazıcı', cümle kurmakta ve kelime bulmakta fazla sıkıntı çekmiyor. Kolayca yazdığını, işlek bir kaleme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Onun tesis ettiği üslupta yegâne amaç anlaşılır ve kolay okunur olmaktır. Bu amaca ulaştıracak her türlü yola başvurulabilir.

Atay, nesirde eski inşa geleneklerini bırakıp Türkçeci bir anlayışı benimseyen ilk gençler arasındadır. Biçimde çabucak kendi şahsiyetini bulmuştur.¹ Bu şahsi üslubun öne çıkan özelliklerinden biri de duygusallıktan uzak olmaktır. Çünkü, Falih Rıfki, bir fikir işçisidir; bir gazete yazarıdır. Düşünce yazıları yazmıştır ömrü boyunca. Böyle bir yazı faaliyetinin bürüneceği biçem de kafaya yönelen açık bir şey olmalıdır. Ancak, yazarın bilhassa gençlik dönemlerinde, olağanüstü günler yaşadığımız büyük harp zamanında yazdıklarında, zaman zaman, bu açıklığın ya da "sert"liğin yerini tatlı bir duygusallığın aldığı olmuştur. Kurtuluş'tan sonra ordumuz İstanbul'a ilk girdiği vakit kaleme aldığı "Ey Gaziler" yazısında şu satırları okuruz:

"Zaman oldu ki, bugünü ümit etmek delilik gibi göründü; o kadar uzakta idiniz, o kadar perişanlığımız vardı. Zaman oldu ki Marmara kıyılarına geldiniz; Sesiniz rüzgârımıza karıştı; Yüzünüz sularımıza aksetti. Sonra tekrar dönüp gittiniz; Sanki canımız kopup gitti... Hangi âşkın sazı, hangi şairin dili, İstanbul'un bu hasret hikâyesini anlatabilir? Kim, kalbini böyle bir acı ile denedi? Hangi gönül böyle ateşe yandı? Ölenlerle konuşmak mümkün olmadığı için, insanlar ölümün ne olduğunu öğrenmediler; siz bir mucize karşısındasınız. dirilmiş ölülerle görüşüyorsunuz. Fakat ne yazık ki yeni doğmuş çocuk gibi, her şeyden habersiziz. Hiç hatıramız olmamış gibi, hatırlamıyoruz; hiç söylememiş gibi susuyoruz; eşyayı yeni görüyor gibi şaşkınız." (Eski Saat, s. 351-352)

Eski Saat muharririnin şahsi bir üslup sahibi olduğunu, onu okuyan hemen her edebiyat adamı bilir. Cümlelerindeki kuruluşun ve akışın, yazarını hatırlatan bir yapısı vardır. Yazılarının bir kısmında, bu belirgin üslup hemen kendisini ele verir ve Falih Rıfki'nin malı olduğunu söyler.

Üslubun, tabir yerindeyse 'köpürdüğü', 'taştığı', benzetmek doğru ise kızgın bir yağ gibi etrafa sıçradığı ve değdiği yerleri lekeleyip yaktığı yazıları da az değildir Atay'ın. Fikir tartışmalarında, özellikle siyasi polemiklerde müthiş bir ka-lem kavgacıdır. En küçük darbeleri bile hasmını yere serecek tesirdedir.

¹Hakkı Süha bu hususta şunları söyler: "Üslubunun, testere çeliği gibi yumuşak bir keskinliği vardı. Kendisi bu üslubu için: '-İçinde biraz Halit Ziya'yu, azıcık Cenap'ı, bir kısım da Halide Hanım'ı sezer gibi oluyorum.' derdi. Fakat doğrusu şu ki az zamanda bütün yabancılar, onun kuvvetli şahsiyeti, hususi rengi içinde eriyip gittiler ve Falih som bir varlık olarak belirdi." (Gezgin, 1997: 101)

Dahası zaman zaman insafsızdır hasmına sözle saldırmada. Politika polemiklerinden, bu taşkın üsluba bir örnek alıyoruz:

"Hamdullah Suphi Bey dostumuz Akşam'da Türk gençliğine diyor ki: 'Bu mübarek murakabe sesini koruyacaksınız!'

Mübarek murakabe sesi dediği, mubalefetin sesi!

Biz de tam böyle mübarek bir murakabe sesi işitmek için Fethi Bey fırkasının fikir adamlarını bekleyip duruyorduk: Arif Oruç'un sesi çıktı.

Vatanperverlerle münakaşa edeceğimizi zannediyorduk: Düşman jandarmalığı yapan gazetecilerin taşı kafamızı yardı.

Bülbiül şakıyacak derken baykuş öttü." (Eski Saat, s. 473)

Falih Rıfkı'nın, bilhassa seyahat eserlerinde karşımıza çıkan kişi tasvirlerinde başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Amerika'da gördüğü bir Ermeni'yi, birçok özellikleriyle, tek bir cümle içinde okura takdim edebilir: *"İstanbul çarşısının bir dükkânından daba diin fırlanmışa benzeyen bu Mıgırdıç yüzü, yamak külahlı, yağlı ve her türlü şivesiz adam, Anadolu dağlarında Türklerle dövüğe dövüğe nihayet buraya kadar gelmiştir ve Yeni dünyalılara Ermeni yemeklerini tattırmaktadır." (Yolcu Defteri, s.117)* Bir kadını, daha doğrusu bir kadının toplumsal duruşunu, hayat içindeki yerini, ruh inceliğini, kırılğanlığını, duygulanışını da nefis bir cümleyle dile getirir: *"O, tatlı veya acı, bütün can üzüntülerinin kaynağı, sabah sularını ürperterek uyandıran, kaynaştıran, köpüklendiren, ve dalga dalga birbirine düşüren rüzgâr..." (Yolcu Defteri, s.123)* Yine bir seyahat eserinde, başka ülkelerdeki insan suretlerini, kendine mahsus görüşü ve gösterişi ile, albenili bir üslup içinde bize takdim etmektedir:

"Avluda ellerini hırka kolları içine büzen veya taze abdestini kurutan, eli tespihli, dili zikirli, sarıklı ve yemenili, hacı ile derviş arasında miskinler ve aralarında bazen, hıncabın kendisi ile dolu, göbeği bir kurbanlık koyun kuyruğunun yağını taşıyan, yüzünden baharatlı etin fiskeleri fışkıran bir Zemindar, halkalar, bilezikler, tubaf deri işleri peşinde koşan yaşlı ve titiz bir Lady..." (Hind, s. 178)

İnsanı çevreye/mekâna yerleştirişinde, doğa ile insanı bütünleştirişinde, nesne ile kişileri yan yana getirişte de aynı başarıyı gösterir:

"Bir resim midir, diye gözlerimi ovuşturuyorum. Yapılmış kadar güzel bir kıvrım, havuz kadar hendeseli bir nehir, ve bir bibloya benzeyen kayığın içinde, oturmuş bir erkekle ayakta, küreğe tutunmuş bir kadın, ikisi de hemen şimdi fırçadan çıkmış gibi, hepsinde, her şeyde rahat ve zevk bir genç kız dudağından gülüyor." (Taymis Kıyılarında, s. 46-47)

Falih Rıfkı, seyahat kitaplarını dışarıda tutarsak, yazılarında yer yer bir soh-

Falih Rıfki Atay'ın Dili ve Üslubu Üzerine Bir İnceleme

bet edasıyla karşımıza çıkar. Usta bir söyleşi yazarı olduğunu kanıtlayacak bir biçemi tutturmuştur. En ağır konuları bile bazen, sıkmadan, fazla yormadan dinletir. Hatıralarında da bu türden sıcak cümleler vardır: “*Ab bilerseniz kapalı havada insanlar ne çabuk biter. Laf lafı bir türlü aşmaz.*” (Çankaya, s. 224) “*Ama kullandığı dil konuşma dili değil, yazı dili. Konuşma dilinin rahatlığına, kıvraklığına ermiş, onun özellikleriyle yoğrulmuş bir yazı dili.*” (Memet Fuat 1997; 214)

Yazı hayatının belli bir döneminden sonra, mesela 1940’lardan itibaren Falih Rıfki’nin, yaşının da verdiği olgunlukla, yazılarının birçoğunu, bir sohbet edasına ya biçimine kaydırıldığını görüyoruz. Seyahat kitaplarında bile, arada bir, okuru uyaran bir sohbet yazarının üslubu belirir: “*Fakat benüz harpte olduğumuzu unutmayınız.*” (Yolcu Defteri, s. 28)

Bu kadar açık ve anlaşılır yazan, daha ziyade geniş kitleler/halk için yazan Falih Rıfki’nin yazılarında, Türkçenin o kadar zengin ve çeşitli olan deyimlerine rastlamak zordur. “*Balık tabakta kokar: denizde kokmaz.*” gibi bir kaç örneğe tesadüf edilebilir, o kadar.

1.2. Dil tutumu

Üslubu, bir bakıma dili kullanma mahareti sayarsak, ‘dil ve üslup’ ayrımına gitmenin doğru olmadığını düşünenler çıkabilir. Ancak, biz burada, yazarın bir nevi dil ve dahası kelime tasarrufunu öne çıkarmak istiyoruz. Dili kullanmadaki kabiliyeti ve bu yoldaki başarısı Falih Rıfki’ya edebiyatımızda kendine mahsus bir yer edindirmiştir. Onu, yirminci yüzyıl edebiyatımız içinde, Türkçeye kendisinden bir şeyler katan yazarlardan biri saymak gerekir.

Falih Rıfki, yazdıklarının tümünde, fazla karışık olmayan, anlaşılması kolay, her kesimden insanın okuyabileceği sadelikte bir dili tercih etmiştir. Buna salt “sade” deyip geçmek yetmez, çok zaman “güzel” sıfatını da eklemek gerekir. Başından beri *Türkçecilik* hareketine yazdıklarıyla önemli katkılarda bulunmuştur. Türkçenin sadeleşmesi bahsinde de, nerede duracağını iyi kestirmiştir. Falih Rıfki’yı önemseyenlerin bir kısmı, dönemine göre duru bir dili başarıyla kullandığı için onun yazdıkları üzerinde dururlar.

Türkçenin “sentaks yapısı üzerine” etkili denebilecek yenilikler, getirmiş, cesur denebilecek tecrübeler yapmıştır. Şu cümlede olduğu gibi: “*Bizde baş dönmesi deyince yüksekte aşağı bakmak hatıra gelir: burada başımız yukarıya doğru dönüyor.*” (Yolcu Defteri, s. 42)

Falih Rıfki, yazmaya başladığı zaman, nesir dilimiz terkiplerle kuşatılmış, süslü bir dildir. O da, her genç gibi, okuduğu yazarların ve içinde yetiştiği çevrenin etkisinde kalarak ilk birkaç yazısında bu geleneksel yazış biçimini denedi. O günlerdeki anlayışını hatıralarında dile getirir: “*1909... İlk yazı denemelerim için gazete bulmaya çalışıyorum. Dilde tam Osmanlıyım. Yazımda Türkçe kelimeleri azalt-*

bildiğim kadar marifet yapabiliyorum. İnşa, fikirlerden ziyade bu marifetleri arar. /.../ Ben de şiirde ve nesirde bu türlü yazarlar arasında idim. Halit Ziya ve Cenap üstatlarımdı.” (Çile, 55, 56)

Gençliği mücadeleye davet eden ilk kalem tecrübesi “Mübareze-i İctimaiyye” adlı yazı, Edebiyat-ı Cedide nesrinin etkisindedir. Anılan yazıda terkipli, ağır bir dil dikkati çeker: “*Bu çarpışma, kitlenin itiyadat-ı methulesine karşı açılan bir mübareze-i içtimaiyye olmalıdır. Muhitin ‘olamıyacağız!’ kebanet-i mülevvesesi ile mesdud dimağların haykırışlarına rağmen, itimad-ı nefisle ileri yürüyen bir Ketibe, siingülerle takrir-i desatire çabalayan kuvvetlerden...*” (Dil Yazıları, s. 268)

Bu terkipli dilden, kısa sürede kendisini kurtaran yazar, Türkçenin sadeleşmesi için en evvel kendi dilini anlaşılır kılmanın yollarını aramış ve kısa sürede bulmuştur. Bu denemeden hemen bir iki yıl sonra, dönemine göre, duru bir dil kullanmaya çabaladığı açıkça görülür. Bu çabasını bir yazısında şöyle ifade eder: “*Ben kendimde iki devir bilirim: cümle kafamdan kalemimin ucuna kadar Osmanlıca iner, onu kağıt üstünde çözerdim. Şimdi ise şu son cümlemi Osmanlıcaya döndürmek için âdeta kafamın içindeki mekanizmayı değiştirmeliyim.*” (Dil Yazıları, s. 218)

1.2.1. Cümle

Falih Rıfki’nın yazılarında cümleler umumiyetle kısadır. Cümlelerine aldığı kelimelerin anlamlarıyla birlikte biçimsel etkisine de önem verir. Bu kısa cümlelere birkaç örnek verelim:

“*Nisan, bizim yaylada, henüz bir kış ayıdır.*” “*Beyrut’ta ise bir yaz akşamı kadar ılık gelir.*” “*İki ufuk arası bir adam boyu kısalsa, gene Kudüs’e kavuşamayacağız sanıyorum.*” “*Su içmişim gibi, boğazımın bütün çöllü yıkandı.*” “*Bir şehir caddelerinde yaşar ve ölü.*” “*Caddeler alıngandırlar, ürkek ve titizdirler.*” “*Ertesi sabah Türk sularında uyandım.*” “*Eski bir durgun suyu akıtıyoruz.*”

Cümlelerin hemen hepsinde isim veya fiil soylu tamamlanmış bir yüklem vardır. Bu da Falih Rıfki’nın cümlelerinin yapısını karışıklıktan kurtarır. Çok nadirdir, yüklemelerin tamamlanmadığı: “*Beyaz kanat gibi dalgalı, bahar köpüğü içinde, mavi deniz, bizim deniz...*”

Onun yazılarında, sayıları fazla olmamakla birlikte, bazen kesik kesik, tesiri artsın diye bilerek yarım bırakılmış cümlelerle de karşılaşırız: “*İçimizde, dünyanın öbür ucu gurbetine yaklaştığımızı unutturan bir kavuşma sevinci, bir varış zevki...*” (Yolcu Defteri, s. 79) “*Kim bilir bir gün benzeten bir göz, aldırın bir kalp, tam bir aramızın üstüne düşmek ihtimali...*” (Yolcu Defteri, s. 140) Hemen belirteyim ki, bu türden cümleleri sadece *Yolcu Defteri*’nde gördüm.

Falih Rıfki’nın eserlerinde devrik cümleye rastlayamayız. Nedendir bilinmez, ısrarla, yazdıklarında bu tür cümlelerden uzak durmuştur. Dile dair yazdığı onca yazıda, bunun sebebini açıklamaz. Cümlelerini tek seslilikten ve

Falih Rifki Atay'ın Dili ve Üslubu Üzerine Bir İnceleme

yeknesaklıktan kurtarmak için çeşitli zaman kiplerini kullanır; yüklemelerini çeşitlendirir.

Yazarımız, cümlelerinde kelime tekrarlarından kaçınmaz. Sözcüklerin, cömertçe tekrarlandığını ve çoğu zaman, kanaatimizce, yazının/yazarın aleyhine yinelendiğini görürüz. Bazen tekrarlar vesilesiyle anlamı güçlü cümleler çıkar ortaya ve yazının lehine döner bu tutum: “*Karışığı daha karıştırmak, bulanığı daha bulandırmak sömürgeciliğin ilk marifetleri arasında değil midir?*” (Yolcu Defteri, s. 21) Kimi zaman da bu tekrarlar, duygu ve düşünce yoğunluğunu artırarak cümlenin değerini, tesir gücünü yükseltir ve ‘tekrir’ katına çıkar: “*Bir kuyunun içinden gibi, o kadar derin, bir rubun içinden gibi, o kadar acılı bir inilti dalgası geliyor.*” (Zeytindağı, s. 85)

Atay'ın yazdıklarında, uzun, iç içe girmiş, birleşik cümlelere nadiren tesadüf edilir. Şu aşağıya aldığımız onlardan biridir:

“1918 Türkiye'sinin şartları içinde, sırtı sıra birbirinden be-
ter üç harpten çıkan, başındakilerin akılsızlığı ve maceracılığı yü-
zünden milyonlarca evlat, vatanlarca toprak veren, ölü çocuklarını
yiyen çıldırmış analar, yolsuz, demiryolsuz, tekniksiz, medeniyetsiz
bir memleketin bir ucunda Rus devinin, öbür ucunda yedi düvelin
ateş dalgaları içinde eriye eriye tükenen bir millet, gene de harp ede-
cek şevk bulur, gene de başındakilerin peşine düşüp, mandalarıyla
top çekerek, kadınlarına gülle taşıtarak, don gömlek yirmi bir gün-
lük meydan muharebeleri verir, âdeta eti ile istibkâmlara çarparak
kaleler düşürür, bunsuz, böyle milletsiz Mustafa Kemal neye yarar-
dı?” (Çankaya, s. 319)

Yukarıdaki gibi, uzayan cümlelerde anlatımın renklendiğini görmek zor değildir. Küçük küçük cümleciklerin artırımıyla ortaya çıkan büyük yapı, çeşit çeşit rayihaların harmanlandığı bir bileşim hâlini alır:

“*Dokunmaktan ürktüğünüz cıvız ve siyah parmaklar bu sarı
beyaz sırmalar içinde ipekböceği gibi çalışırlar; bu ellerde iğne, en
büyük minyatürcüünün kalemi gibi sızlanır, sibirlenir; mezarları
andıran çökük, basık ve kara kerpiçlerin kapısından, zaman za-
man, Maharanilerin, Sultanların, Prenseslerin başlarından topuk-
larına kadar, ağır ve tılsımlı bir ihtişamla sarkıp akan altın bir
brokar, veya kadın vücudunun rüya hasreti ile arandığı zengin sarı
çıkır.*” (Hind, s. 211)

Yazarın aynı eserinden Hint kadını tasvir eden ve birbirini tamamlayan iki güzel cümle daha alıyoruz:

“*Rukmini Devi, yanınızda iken, bir Hindlinin bütün tevazuu*

ile sıcak ve samimi, gözleri gönlünden bakan, saflığı esvârsız ve pürüzsüz bir kadın, mabet çalguları vurduğu ve ilahiler başladığı vakit, birdenbire, duman kıvrımları içinde, bizim havamızdan silkinip kaçıyor. Bütün vücut, bakışlar, avuç ve parmaklar, bilezikli çıplak ayaklar, boyun ve göğüs, bepsi, bir cezbe'nin iradesiz açılıp kapanmaları, bükkülüp çekilmeleri, uzanıp atılmaları içinde idi."
(s. 234)

Falih Rıfki, cümlelerini alımlı kılmak için değişik yollar dener. Bazen onlara tatlı bir uzunluk verir. Anlatılan nesnenin/öznenin onlarca sıfatıyla ya da tasvir olunan durumun kuvvetle vurgulanması için seçilen çeşitli görünüşünün tekrarıyla başarılı bir betimleme çıkar karşımıza: "Sevinç gibi bir hava, kız sesi gibi bir rüzgâr, rus dağlarında soğumuş, Karadeniz'de yıkanmış, İstanbul bahçelerinde kokulanmış, Akdeniz'e bu mevsim havası bir haber gibi geliyor." (Taymis Kıyılarında, s. 127) Bu bağlamda iki örnek cümle daha verelim:

"Serinlik, odanın içinden kaçmağa savaştan bir kanadı kırık kuş gibi, alna, yüze, göğse çarparak, acele acele esiyor, ve ilk ıstık pencereden vurunca, kavrulmuş pervane gibi düşüyor: ufuk, arkadan ateş gören bir sac gibi kızarmaktadır." (Hind, s. 270) "Şurada burada kırmızı, beyaz ve kara giyinmiş Arnavut erkek ve kadınları gelincik gurupları gibi duruyor." (Faşist Roma..., s. 61)

Cümlelere renk, koku ve tat vermek için yapılan uğraşta bazen ölçünün kaçtığı olur, cümlenin anlamı muğlaklaşır, anlaşılması güçleşir:

"Şebrin semtlerine ve günüin saatlerine göre kalabalığının rengi, çeşidi, batta nğultusu değişen caddeler, yağlı asfaltları üstünde arabalar kayıp kaynaştan, yaprakları petrol kokulu, öğle vakti seyreke ve durgun, ikindiye doğru gerinip uyuyan, akşam üzeri kollar, omuzlar ve pabuçlar birbirine sürtüşecek kadar sıkışık ve canlı, yağmurda kaçışmalı, geceleri vitrin ve yazı ışıkları ile pırıl pırıl caddeler, çok gezip dolaşmışsanız onlardan kim bilir kaçtı, şimdi, gözünüziün önünde uzanıp kıvrılmaktadır." (Pazar Konuşmaları, s. 234)

Yazarımız, kimi zaman, meramını farklı tabirlerle anlatmaya çalışır. Bildik kalıpların dışına çıkmak ister. "Grandotel'de, Ankara'da uyumuş kadar, hafif ve taze uyandık." cümlesindeki "taze" sözcüğü, Türkçede pek görmeye alışık olmadığı-mız bir anlam ve görevle karşımıza çıkmaktadır. Matbaanın ülkemize geç gelişile ilgili düşüncesini de şöyle bir cümle ile ifade eder: "Mesela matbaaya üç yüz yıl geç vardık." Devamında aynı yapıda başka bir cümle daha vardır, düşünceyi pekiştirmek için: "Asker bir milletiz ya, tüfeğe bile ne kadar geciktik." (Pazar Konuşmaları, s. 249) Benzer tarzda söylenmiş bir cümle daha: "Tiran'da hemen herkesin

Falih Rifki Atay'ın Dili ve Üslubu Üzerine Bir İnceleme

bildiği Türkçe, bir kaynak suyunun bitişi gibi, bozula bozula sönüyor.” (Faşist Roma, s. 61)

Bu çeşit arayışlar, yer yer, Atay'ın cümlelerinin anlamlarını bulanıklaştırır: “En iyi anlayış, bir gönül varışı değil midir?” (Hind, s. 279) “Şimdi aşağılarda, bu insiz cinsiz kum kurakta kendi hayalime bakar gibi oluyorum.” (Hind, s. 280)

“Dil tutulur gibi, kalemlerimiz tutuluverdi. Hepimiz bir şevk denizi içinde öğlerimizden, yaşlarımızdan, acularımızdan yıkanmışa döndük.” (Çankaya, s. 294) Bu örnek gibi arı, duru, anlaşılır hatta biraz sanatlı cümlelerin yanında anlaşılmasız, karanlık cümleleri de az değildir yazarın. “İyi cümle bir okuyuşta anlaşılın cümledir” kuralını göz önünde bulundurursak Falih Rifki'nin ‘sıkıntılı’ cümlelerine birçok örnek verilebilir. Söz gelimi şu alıntıdaki ikinci cümle gibi: “Bilindiği üzere bir dilin bağımsızlığı yabancı kelime kullanmamakla sağlanmaz. Yabancı gramerden ve konuşma dilinden ayrı bir yazı dili bulunmaktan kurtarılmakla sağlanabilir.” (Dil Yazıları, s. 47)

Falih Rifki'nin zaman zaman dil yanlışları yaptığını görürüz. Bunun hızlı ve çok yazmaktan kaynaklandığını söyleyebiliriz. “Falih Rifki Atay bu noktaya pek önem vermiyor. Süzülmüş, damıtılmış, her bakımdan sağlam tümceler kurmaya savaşıyor. Çok hızlı yazdığı belli. Belki de yazdıklarını ikinci bir kez okumuyordur bile.” (Memet Fuat 1997; 216) Söz gelimi şöyle bir cümle ile arada bir karşılaşabiliriz: “Hayat, feda edilmek için bile, sevmek gerek!” (Hind, s. 183) Ya da bazı ikilemeleri yersiz kullanmaktan kaynaklanan anlamı zora sokulan şöyle bir cümle ile: “Salon ağız ağıza dolu idi.” (Hind, s. 223) Memet Fuat, yazarın *Çile* kitabı hakkında kaleme aldığı yazıda (1997), Atay'ın on beşten fazla cümlesinde yanlış tespit etmiştir.

1.2.2. Kelime

Falih Rifki'nin zengin bir kelime dağarcığı vardır. Hem Osmanlı Türkçesinden gelen Arapça, Farsça kelimeleri, hem de Türkçenin Cumhuriyet döneminde türetilenler yoluyla kazandığı ‘yeni’ kelimeleri büyük bir rahatlık içinde kullanır. Bir de, kendi bulduğu, ya da “uydurduğu” kelimeler vardır ve bunların sayısı epey bir yekûn tutar. Bu kelimelerin bir kısmı yaygınlık kazanmış ve bugün de Türkçede kullanılmaktadır. Bir kısmı ise ancak sözlüklerde kalabilmiştir.² Bazıları ise tamamen unutulup gidenlerdendir.

Falih Rifki'nin yabancı asıllı kelimelere karşılık olarak bulduğu ve yazılarının

² Prof. Dr. Hamza Zülfikar, Falih Rifki'nin *Dil Yazıları* kitabı için yazdığı “Sunuş”ta, yazarın kelimeciliği ile ilgili olarak şunları söyler: “Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne onun *Batış Yılları* adlı eserinden aldığım iki önemli kelime vardır. Sözlükte madde başı yapılan bu iki kelime; ‘öçlü’ ve ‘hınçlı’dır. Örneği ise şudur: ‘Fransız generali beyaz at üstünde Galata’dan geçtiği gün, tıpkı 1908 Meşrutiyeti’nin ilk günlerindeki gazete başyazarları gibi hınçlı ve öçlü idi.’” (s. IV)

da yer verdiği kelimelerin bir kısmı, bugün yaygın bir kullanım alanı bulmuş ve dilimizin malı olmuştur: Akliselim: *sağdıynu*, aksülamel: *teпки*, bilakis: *tam tersi*, collaboratuer: *iş birlikçi*, defi bataryaları: *savucu bataryalar*, deveran-ı dem: *kan dolaşımı*, economic dirigee: *güdümlü ekonomi*, mıntıka: *bölge*, müdafaa etmek: *savunmak*, mütetabiat-ı mütetekabile: *bağımlılık*, nizam-ı harp: *savaş düzeni*, pre-vantoryum: *korunak*, takibat: *kovuşturma*, tedabir-i mania: *önleyici tedbirler*, tedabir-i vakiye: *koruyucu tedbirler*, tedrisat-ı taliye: *orta öğretim*, vaziyet: *durum*. *Akaryakıt* ve *sömürge* de Falih Rıfkı'nın bulup dilimize kazandırdığı sözcüklerdir.

Dil konusunda aşırılıklardan uzak durmaya çalışan yazar, belli dönemlerde, birtakım mecburiyetler gereği itidalini kaybetmiştir. 1930'lu yıllardaki aşırı özleştirmeci tavrın tesiriyle olacak, bugün bize garip gelen, yani dilde tutunamayan "uydurma" kelimeleri yazılarında kullandığı olmuştur: *Başbetke* (başyazı), *baysal utku* (kutsal zafer), *ilkincilik* (öncelik):³ "Acaba iki artiste bu uçakta ilkincilik sağlanamaz mıydı?" (*Yolcu Defteri*, s.1149), *inanca* (güvence), *işgüder* (maslahatgüzar), *kaynaşık* (mozaik): "İmparatorluk, bir ırklar, milliyetler, dinler, mezhepler ve diller kaynaşığdır." (*Başveren İnkılapçı*, s. 87), *saylav* (milletvekili), *saylavlık*, *sorum*, *söylevci*, *söyleyici*, *titreneklik*: "Belki ellerde biraz tereddüt, ve titreneklik olur diye, kanun adına hangi mekanizma az çok işleyebiliyorsa, onları da durdur..." (*Pazar Konuşmaları*, s. 195), *toplanak*, *yanıltı*, *yapık* (imal), *yuğurum* (sentez).

Türkçenin yapısına aykırı olmayan fakat Türk yazı ve konuşma dilinde benimsenmeyen, bugün fazlaca kullanılmayan kelimelere de yer verir yazdıklarında. Sanıyorum, bu kelimelere Falih Rıfkı'nın yazılarından başka yerde tesadüf etmek zordur. *Avutkanlık*: "Bu iman, sürüneni gururlandırdığı, aç a doyma ve çiplağa giyim avutkanlığı verdiği kadar, belki de faydalı bir şey." (*Hind*, s. 208); *avlak*: "Orman iki kısım: birinde Maharaça'nın izni ile ava çıkılabilir, ikincisi Maharaça'nın has avlağıdır, içinde kimse silah kullanamaz." (*Hind*, s. 251), *barızmazlık*, *bağlaşma*, *bilimlice*, *bulut-delen* (gökdelen), *büyüksemek*, *çekmeyici*, *doldurmayıcı*: "Ne küçük, ne gönül çekmeyici, ruh doldurmayıcı işler!" (*Pazar Konuşmaları*, s. 50), *dışarlıklı*, *dış bakanlık*, *doyük*: "Doyuk oldukları vakit hazım uyuşukluğu geçiren akbabalar, yerken ve didiklerken, haykırışlılar, uçarlar, havayı dönerler, inerler, kalkarlar, bu sırada yakın bahçelere bir parmak parçası, bir göz, bir kulak düştüğü olurmuş." (*Hind*, s. 274), *doyuşluk*: "Bu sırada duydu-

³ Bu bahiste, bazı kelimeler için, yazarın çeşitli kitaplarından aldığımız, sözcüğün içinde geçtiği örnek cümleler verdik. Başlangıçta, bütün kelimeleri, geçtiği cümlelerle göstermeyi düşünmüştük, fakat bunun çalışmanın hacmini çok artıracığını ve konunun sıkıcı bir hâl almasına sebep olacağını düşünerek vazgeçtik. Cümlelerden bir seçme yaparak kuruluşu daha sağlam olan, yahut yazarın üslubuna dair de bir fikir verebilecek olan örnekleri seçip aldık.

Falih Rifki Atay'ın Dili ve Üslubu Üzerine Bir İnceleme

ğum ve düşündüğüm bir hissi veya fikri eneyi anlatan, anlatışı beni doyuran kelime, aynı doyuşluğu karşımdakine de naklettiği vakit 'bir yeni kelime konmuş ve tutmuş' olur." (*Dil Yazıları*, s. 172), *dövüşkenler, ekimcilik*: "Bir yeşil ekin denizi ve ara sıra mesut çiftlik yapıları, makina ekimciliğinin bir başka cennetindeyiz." (*Yolcu Defteri*, s. 78), *gelirlendirmek, gidenek*: "Şu koltuk geleneği bir türlü gidenek olmadı, gitti." (*Çile*, s. 40), *hayatlılık, inanmayıcı, inansızlık, işlendirme, karapazar, kararlanma, konuşucu, kökşikir, kötücü*: "Cemal Nadir'in alayı ve hicvi kötücü, kırıcı ve behimî değildi." (*Pazar Konuşmaları*, s. 232), *musikici, nesirci*: "Bu türlü yazılarda şairin veya nesircinin hayal ve nüktelerini tatmakla kalırsınız." (*Çankaya*, s. 11), *oydaş, oydaşlık, sabırlılık*: "İşte bir mahluk ki gözlerinde iyilik elifbe gibi okunur; yumuşaklık, tatlılık, sabırlılık, yüzünden su gibi akar." (*Eski Saat*, s. 173), *sadeci, savaştan, sayılanmak, sektelemek, sezinmek*: "Düşünürken aklı zorlayan büyük facianın bazı kimselerde sevince benzer bir duygu ile beklendiğini o gün Ali Kemal'de sezindim." (*Çankaya*, s. 140), *sorum, söyleyici, uydurucu*: "Meğer o gün Yunan ordusu artık yokmuş, gerçek akşam uydurucusunun hayalini bile geride bırakmış." (*Çankaya*, s. 317), *yazlamak, yazma dili, yıpranık*.

Falih Rifki, Türkçede kelime yapımında/türetiminde yaygın olarak kullanılan ve isimden isim yapan -LA ekini hemen birçok Arapça ya da Farsça kelimeye getirmekte bir sakınca görmemiştir: *Cihazla-, gıptalandır-*: "Harbde böyle bir seyahat, kendi başına bütün arkadaşları gıptalandıracak bir kazanç idi." (*Zeytindağı*, s. 107), *havadislendir-*: "Kaçak benzinci böyle bir iskandili havadislendirmekten on misli daha kârlı çıkar." (*Yolcu Defteri*, s.138), *buylulaş-, kâbusla-, kanunla-*: "Senelerden beri şuurlu şuursuz temizliğe ve özlüğe doğru giden lisan inkılabını, tamamlamak ve kanunlamak lazım olduğunu anlamayan kalmamıştı." (*Dil Yazıları*, s. 4). Aynı eki, teamüle aykırı olarak, Türkçe türemiş isimlere de getirir: *verimleş-*: "İhtisası onun kadar iyi kullanan ve verimleştiren devlet adamına pek az rast geldim." (*Zeytindağı*, s. 86), *yalnızla-*: "Belçika'da vatansever bir memleket havasının, bir düşmanı nasıl yalnızlayacağını gördüm." (*Zeytindağı*, s. 104).

Bir de Türkçenin yapısına aykırı olarak türettiği, daha doğrusu "uydurduğu" kelimeler vardır Falih Rifki'nin. Bunları da, çekinmeden kullanır yazılarında: *Andırışma, bağışlaşma*: "Bir medeniyetin dilleri arasında, bazı bakımlardan bir bağışlaşma vardır." (*Dil Yazıları*, s. 227), *bayındırmal bayındırmak*: "Orayı, şüphesiz Fransızlar menfaatine, bayındırmıştır ve kalkındırmıştır." (*Yolcu Defteri*, s. 29), *benzetişme, buluşak*: "İngilizcenin hâkimiyeti altında birçok diller birbirine karışıyor, Birleşik-Milletler'in alacalığı, gece yarısı ışığında, birbirine geçiyor ve bu gurbetler buluşağını yalnız bizler yabansıyoruz.", *değerleme*: "Duvarına koyacağı

eski yazı üzerinde tenkit yürüten, hiçbir seçme ve değerlendirme yanlışı yapmayan ev sahibi, cilalı basma resmi tablo yerine astı." (*Çile*, s. 69), *doğrumsuluk*: "Gidip görmüş olmak, bu çeşit gazetecilerin yazılarına bir doğrumsuluk verir, sonra da, seyahat, az çok emek karşılığı yerine geçer." (*Hind*, s. 85), *durunamak/durunamak*: "Fakat kimse durunamıyordu. Arsayı veya evi kaç kat ve nasıl bir bina yaptırabileceğini bilerek almış olanlar, mülklerini gelirlendirmek için plan disiplinini bozmağa uğraşıyorlardı." (*Çankaya*, s. 525), *farklanmış, kabramancalık*: "Bizi ne iktidarda kulluk, ne kalabalık içinde demagoji, fakat bazan kahramancılığa kadar giden bir gerçekçilik kurtarmıştır." (*Pazar Konuşmaları*, s. 102), *korurluğu, öldürüşçülük*: "Harp bitip de İngilizler ve müttefikleri ittihatçı ve hele ermeni öldürüşçülüğü hesaplarını sormak yoluna gidince ne kadar gocunan varsa silahlanıp bir çeteye katılmıştır." (*Çankaya*, s. 236), *öldürüşme*: "Daha o zamanlar bile, çünkü henüz büyük öldürüşmeler ve Viçinski mahkemeleri devrinden hayli öncedeyiz, Kremlin'in etrafında dolaşmak dahi tehlikeli idi." (*Çankaya*, s. 570), *övüncü*: "Kendi kendisi ile tıka basa dolu, kibirli ve övüncü, daima kendisinden bahseden ve ettiren, kısa boylu, cılız vücuduna göre koca kafalı bir adam." (*Pazar Konuşmaları*, s. 117), *sapıtkanlık*: "'Can' kelimesini Türkçeden kaldırmak gibi isim verilmez sapıtkanlıklar meydana almıştı." (*Çankaya*, s. 478), *savsanma*: "Dilde zaman, asla savsanmıya gelmez bir unsurdur." (*Dil Yazıları*, s. 172), *yadırganlık*: "Dün bu ev, Şark inceliğinin, bir örneği idi: bugün bir misafirlik yadırganlığı içindedir." (*Pazar Konuşmaları*, s. 31), *yıyğın*: "Biz eskiden 'neşir, intişar, müneşşir ve neşriyat' dediğimiz şeylere hayli zamandan beri 'yayma, yayılma, yıyğın ve yayın' diyoruz." (*Dil Yazıları*, s. 261).

Bu tür kelimeleri neden, niçin "uydurduğunu", ya da kullanmak zorunda olduğunu yazar bazen açıklamak gereği duyar, izah eder: "*Endüstri ve finans çağının büyük merkezine doğru ilerledikçe, parklar, yarı-saraylar, köşkler, babçeli maballeler, nihayet, ta uzakta ilk gratsiyel, Amerikaluların söziyle, sky scraper=gök tırmalayan! Galiba sekiz on yıl önce bizde bunlara 'bulut-delen' demişlerdi. Türkçesi için en doğrusu bu!*" (*Yolcu Defteri*, s. 35) Bazen kelimeyi niçin kullandığını söyler: *Çözgün*: "Doğrusu ilk Meşrutiyet yılını anlatmak için başka söz bulamıyorum." (*Batış Yılları*, s. 23). Bu konuda kendisini yeterli ve yetkin gören bir yazar tavriyle tavsiyede bulunur: Mesela, "ufantı" kelimesini kullandıktan sonra kelimeye bir dipnot düşüp şu açıklamayı yapar: "'Ufanti' kelimesi dilimizde vardır ve pek güzel 'referruat' yerine kullanılabilir." (*Yolcu Defteri*, s. 72)

Öte yandan, yazarın Osmanlı Türkçesinde kullanılan eski tabirlere kendisinin bulduğu karşılıklar vardır. Bunları da kullanılır yazılarında, ama bugün benimsenmeyen "buluşlar"dır bunlar. *Cibandıydı*: namlı, *düşersular*: şelale, *bayal düşmesi*: sukût-ı hayal "*Yolcu Defteri*"ni Amerika'yı öğrenmek için okuyanlar, kor-

Falih Rıfki Atay'ın Dili ve Üslubu Üzerine Bir İnceleme

karım, aynı hayal düşmesine uğrıyacaktırdır.” (*Yolcu Defteri*, s. 7), *yatımektebi*: leyli meccani.

Falih Rıfki, zamanına göre oldukça ‘yeni’ kelimeleri de kullanmaktan hazeder: *anış*, *andırış*, *anıt*, *gündem* (‘günce/günlük’ karşılığı), *eğlenti*, *kanıksamak*, *yıkı* gibi.

Yazar, bazı kelimeleri, bugün kullanmadığımız görevlerde, genel yapıya aykırı bir anlam vererek kullanır: *erk*: “Hemen hemen otuz yıllık denemeler, Türkçemizin erkine hepimizi inandırmıştır.” (*Dil Yazıları*, s. 229), *ortanca*: “Bilgi bakımından dil işlerinden anlamadığını ilan eden zevk bakımından bu kadar ortanca yazan bir vatandaşın, bunca alın teri dökkenlere kızmadan önce düşüneceği şeyler yok mudur?” (*Dil Yazıları*, s. 236).

Bugün dilimizde görmediğimiz bazı ikilemeler ya da tabirler icat eder: *aylar ayı*: “Bütün altınlarımızı birkaç kişi aralarında paylaşıp aylar ayı yola çıkmadılar.” (*Zeytinadağı*, s. 101), *karış katış* “Caddelerdeki mimari de, halk gibi karış katış...” (*Yolcu Defteri*, s. 25), *beyin teri* “Kimlere verilmiş bu paralar, beyin teri dökkenlere!” (*Dil Yazıları*, s.324), *göz hatırı* “Kitap bu türlü o kadar çok misalle doludur ki yalnız göz hatırı için konduğuna da inanmıyorum.” (*Dil Yazıları*, s.382), *kulak şahidi* “Bazı kelimelerin nasıl ahenk değiştirdiğine bizim neslimiz kulak şahidi olmuştur.” (*Dil Yazıları*, s. 107-108), *yaşardil* “Hakikat şudur ki sade yazanlar, terkipsiz yazanlar, Türk kelimesini sevenler ve sevdirmesini bilenler sanat âleminde ilk safı almaya başladıkları zaman, Türk sanatkârının ruhunda kendini daha iyi anlamak, anlayanlar kalabalığını artırmak, eserini devam ettirmek, ancak *yaşardil*’le mümkün olacağı kaygusu uyandığı zaman zevk ve ilim, sanatkâr ve âlim birlikte yürümeğe başlamıştır.”⁴

Falih Rıfki’nin çok seyrek olarak yöresel kelimeleri kullandığı da olmuştur. Bu tür kelimelerin sayısı çok sınırlıdır. *Hımış*: “Yakup Kadri ile beraber Hamamönü semtinde üç katlı eski bir hımış ev tutmuştuk.” (*Çankaya*, s. 539), *kakılmak*: “Uzun müddet güneşte kaldıktan sonra, hendeklere kakılan bu odunların yarısı filizlenmiştir.” (*Bizim Akdeniz*, s. 27), *oynaş*: “Şu yamacın dalları arasında bir geyik oynası ile telaşsız gezinebilir: fakat bir kadın!” (*Yolcu Defteri*, s. 123)

Çok sık olmamakla birlikte Batı dillerinden dilimize geçen ve o yıllarda henüz yaygın olmayan kelimeleri de, Falih Rıfki’nin yazılarında görebiliriz. Bu sözcükler, bugün alıştığımız sözcükler olsa da, elli, altmış yıl önce, o günün okuyucusu için oldukça ‘yabancı’dır: *amatör*, *angarye*, *delegasyon*, *fantazy*, *kartonpiyer*, *likidasyon*, *oportünist*, *pansiyoner*, *popüler*, *profesyonel*, *shov*, *spekülasyon*: “Spekü-

⁴“Sanat ve Dil”, *Hakimiyeti Milliye*, 6 Teşrin-i Evvel 1932.

lasyonlar ve gelir hırsları ile kaynaşan hiçbir şehir, vatanın ve sanatın istediği gibi gelişemez.” (*Yolcu Defteri*, s. 19), tornistan.

Ayrıca, Falih Rıfki, bugün ve o dönemde, Türkçede hemen hiç görülmeyen kelimeleri de kullanır: *Agel, auberge, dominyon, exactitude, itinerer, kamlot, kloroform, kominform, panteon, şofaj, tornevit, vantriolog*. Bu kelimelerden bir kısmını, yazar, bir zorunlulukmuş gibi kullandığını ihsas ettirir. Falih Rıfki'nin yazılarında “argo” sözcük yok denebilir. Tek tük tesadüf edilse de genel yekûn içinde kıymet ifade etmez.

Sonuç

Falih Rıfki'nin eserlerini okuyanların katıldığı bir gerçek vardır; yazarın Türk diline ve Türk nesrine ettiği hizmet. Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* kitabında, Türkçeyi güzelleştiren nasirler arasında onu da kaydeder. Falih Rıfki'nin dil gayreti, hassasiyeti başlı başına bir çalışmanın konusudur. Dilimize dair yazdıkları da bu emeğe eklenince ortaya dil işçisi, dahası dil ustası bir yazar portresi çıkmaktadır. Bir yazarımız onun bu özelliğine ilişkin şunları kaydeder:

“Atay, gerçekten bir söz ustasıydı. Yazılarında kullandığı sözcükler bunu gösterir. Aynı anlamı pek ince ayrıntılarla veren, anlatan sözcükleri bol bol buluruz onun yazılarında. Reşat Nuri Darago'nun her gün alıp geldiği *Ulus Gazetesi*'ndeki başyazılarını Fransızcaya çevirirken çektiğimiz günlükleri unutmamız mümkün değildir. Fransızcanın zenginliği içinde, onun kullandığı sözcüklere karşılık bulmak, onların tam karşılığını seçmek gerçek bir sorun idi bizim için.” (Uyguner 1971)

Yazarlığa ‘orta hâlli’ bir düşünce adamı olarak başlamış ve ömrünün sonuna kadar neredeyse öylece kalmış olan Falih Rıfki, edebî gücünü yazdıklarının özgün fikirlere dayanmasından değil doğru ve güzel yazışından alır. Vasfı Mahir'in deyişiyle “Onun en büyük meziyetlerinden birisi edebiyatı yeni hayatın dili yapmış olmasıdır. O, edebiyatta süsten, sanattan, hatta düpedüz edebiyattan nefret eder. (...) Bir fikir ve bir gaye eseri, kelimelerin şiiriyle uğraşamaz. Bundan dolaydır ki Falih Rıfki'nin eserlerinde üslup bütün eski süslerinden sıyrılmış, açık, canlı ve sağlam bir bale gelmiştir.” (Kocatürk 1970: 874)

Namus kelimesinin Türkçenin söz varlığından çıkarılmasını, yani sözlüklerden atılmasını engellemiş birisi olarak Falih Rıfki'yı, Tahsin Yücel'in deyişiyle “yalnızca Türk dilinin değil, Türk ulusunun da Tiryaki Hasan Paşa'sı saymak zorunlu olur.” (Yücel 1982: 79)

Falih Rıfki Atay'ın Dili ve Üslubu Üzerine Bir İnceleme

Kaynakça:

Falih Rıfki'nin kitapları

Faşist Roma, Kemalist Tiran, Kaybolmuş Makedonya, Ankara: Hakimiyeti Milliye Matbaası, 1930, 67 s.

Zeytindağı, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı yayınları, 1986, s. I-V-134.

Eski Saat 1917-1933, Ankara: Kültür Bakanlığı yayınları, 1998, s. 614.

Bizim Akdeniz, Ankara, 1934, s. 47 + albüm.

Taymis Kıyılarında, İstanbul: Akşam Matbaası, 1934, s. 128.

Hind, İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1944, 282+5 [endex] s.

Yolcu Defteri (1946), Ank., s.198.

Başveren İnkılapçı (Ali Suavi), İstanbul: Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, 1997, s. 111.

Çile, İstanbul: Yeditepe yayınları, 1955, s. 89.

Çankaya, İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık, 1969, s. 586.

Batış Yılları, İstanbul: Bateş Atatürk dizisi, 2000, s. 162.

Pazar Konuşmaları:1941-1950, İstanbul: Dünya Matbaası, [1965], s. 320.

Dil Yazıları, hzl.: Öztürk Emiroğlu, Ankara: Yargı yayınları, 2002, s. 16+408.

Diğer kaynaklar

Gezgin, Hakkı Süha (1997), "Falih Rıfki", *Edebî Portreler*, Yayına hazırlayan Beşir Ayvazoğlu, İstanbul: Timaş yayınları, s. 101-103.

Halit Fahri (1929), *Edebî Kıraat Numuneleri*, İstanbul: Devlet Matbaası.

Memet Fuat (1997), "Çile", *Unutulmuş Yazılar*, İstanbul: Yapı Kredi yayınları, s. 209-220.

Uyguner, Muzaffer (1971), "Falih Rıfki'nin Son Kitabı Üzerine", *Hisar*, s. 89.

Yücel, Tahsin (1982), *Dil Devrimi ve Sonuçları*, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları.